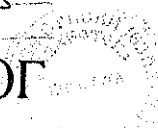

26 СРБОНИ ЈОЗЕФ ГАЛУ

Л. бр. 15274

И. бр. П-135

Датум

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

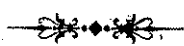
ИЗДАЈЕ

А. БЕЛИЋ

УРЕЂУЈУ:

А. БЕЛИЋ, СТ. М. КУЉБАКИН, СТ. ИВШИЋ И ФР. РАМОВШ

КЊИГА XV

БИБЛИОТЕКА

СЕМНАРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИКЕ
И ОПШТУ ЛИНГВИСТИКУ

Инв. бр. 12308

Сигн. 6174 VIII

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПARIЈЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД 1936

to u dovoljnoj meri. Ali i sintaksičke i morfološke studije treba uvek da uzimaju u obzir redukcije čestih glasovnih celina, jer se mnoge tvorevine u njihovim oblastima mogu objasniti tek onda ako se uspešno pronađe prvobitni izraz sa potpunim semantomom. Sintaksičke elipse i nisu ništa drugo nego redukcije čestih i po pravilu obimnih sintagmatskih glasovnih izraza. To je ubedljivo pokazao P. Kretschmer svojom analizom upitnih rečenica.

M. Budimir

О реченичном акценту у каставском говору¹⁾

(Свршетак)

4.

Познато је да у чакавском дијалекту често речи губе свој акценат, постају у даном реченичном такту енклитичне (исп. код мене, Замѣтки стр. 27). То налазимо често и код Дукића: код њега постају речи и проклитичне и енклитичне, тако да од њихових акцената ништа не остаје (у новљанском говору дужине се ипак осећају). И овде се види још једном силно повођење овога говора за реченичним акцентом; али све те особине су само фонетске варијанте — бар засада —, јер све те речи у свести оних што говоре имају увек све своје акценатске особине.

Gospodin Bôg, NDG 13₁₄ — *Zvanka i Tôma* MD 68₁₀ — *sprsti prebirâl* NDG 10₁₉ — *ura ni već túklà* NDG 11₉ — *i oče zapirâl*; NDG 10_{20, 21} *oko zaléla* NDG 9₂₉ — *bôžji glas*; NDG 10₈₆ — *s tē kući vanka*. MD 70₁₈ — *drágemu Bogu* MD 69₂₅ — *na domaće grobišće* NDG 11₁₆, *domaće dūši* NDG 10₅, исп. на истом месту: *domáće zemlji* — *dobar i mîl*, NDG 12₁₀ — *malo spoglèdat* NDG 9₂₀ — *jedan ánjël* NDG 12₉ — *sàki kàmik i saki kâp* NDG 7₆₋₇ *saki dân* NDG 8₂₆ — *svoj kráj*, NDG 9₂₂ — *a nikad ni za mîtô* MD 68₃ — *vavek zdrāv* NDG 10₈ *vavek želél*, NDG 11₁₇ *vavek pítál*, NGD 5₂₅, исп. *vávèk* NDG 10₂₉ 10₃₀.

Ово је врло значајна и врло интересантна особина свих чакавских говора. Ја сматрам да се она налази у вези са говорном мелодијом у повезаним реченицама. Овде се у овим текстовима она налази у вези са мелодијом (ја је разликујем од ритмике) читања стихова коју је применио Дукић у овим својим песмама. Али се види како та мелодија суверено влада односима речи, ставља

¹⁾ Исп. ЈФ XIV, стр. 151—159.

јући једне у неакцентоване положаје, а друге у акцентоване. Али тиме се — као и другим особинама интересантне чакавске акцентуације — не ремети акценатска система појединих речи у *каставском* говору. Речи имају своју интонацију (акцент и дужине и њихове односе), исто онако као што има и реченица своју интонацију (однос појединих речи у реченици према реченичној мелодији). У каставској акцентуацији то двоје стоји наредо и једно другом *још не смећа*. Али је несумњиво толико шаренило чакавских локалних акцентуација *дошло* од узајамног утицаја тих двају фактора (исп. нешто о томе код мене у *L'accent de la phrase et l'accent du mot*, 184, 186—7)¹). Овај дијалекат чува у том правцу можда највећу изворност и највећу старину међу чакавским говорима.

5.

Видели смо реченичне промене¹; упознали смо се са губљењем споредног [^] у реченици и у односу према другим слоговима; иначе [^] наглашено не мења се у средњем положају: забележио сам једино *nijā Marija* MD 69₃ место *nijā*, али то може бити и случајна грешка. Питање је сада шта бива са " (Дукићево ' и ") у различним положајима. Из напред наведених примера види се да се тај акценат чува добро; свега сам забележио да се у два случаја губе у средњем положају (*lēpe pësmice* NDG 8₂₉ не може бити ништа друго до *lēpè pësmice*; и по *latinski zvāt*, NDG 12₁₅, ако је *latinski* добро написано, мора бити *latinskŷ*), што није ништа према множини чувања тих акцената у другим случајевима. Али има нешто друго код тога акцената. Дукић га је бележио, поводећи се свакако за акцентима нашег књижевног језика, као ' и ". Додуше он признаје да међу тим акцентима нема квалитетске разлике, већ има само експираторне („izgleda da se on i ne može da izgovori drukčije nego samo na jedan način“, J. Koledar 1936, 75); али питање је да ли однос између *tŷc* и *tŷc* није као и између *klŷč* (на крају речи и кад се реч засебно узме) и *klŷc* у реченици. Кад у

¹) Ја сада о тој говорној мелодији, која је много сложенија у чакавским дијалектима него што је обична говорна ритмика, не могу говорити. Али у својим белешкама о чакавским говорима ја наилазим на више покушаја да се и та говорна мелодија у појединим чакавским говорима фиксира. Ја сам више и ниже тонове бележио над текстом хоризонталним цртицама у вертикалном положају као што се то вршило у нашим црквеним књигама за певање (осмогласницима и др.).

svojŷ krv MD 68, или *svojè sŷce* MD 68₃ — *svojŷ* даје *svojŷ*, или кад Дукић пише: *od grobà do grobà*. NDG 12₃, *sprogodila do grobà*. MD 69₃₃, ја се питам да ли " не одговара слабом положају краткога акцената, док би у јаком и средњем положају било '. Али са тим се не слаже грађа Дукићева. То је уосталом једини случај где нам Дукићев начин писања не даје поуздану грађу¹). Али се Дукић и сам ограђује, говорећи о разлици између ' и " у извесним речима, да оставља то питање „претходно отвореним“ (ор. cit. 75). Па ипак због тога њихова начина бележења сама система акценатских бележења у Дукића не губи ништа од своје вредности.

6.

Навешћу још једну црту каставског говора која се у много примера јавља у овим текстовима. Када се је скраћује у *j*, онда се дуљи вокал који је пред њим у [^], било да је он наглашен или ненаглашен. У првом је случају силазни акценат, а у другом силазна дужина. То није особина свих чакавских говора, али је потпуно у духу њихову.

Bŷrā j MD 71₂₈ — *Tomina j* MD 69₃₂ — *Marijā j* MD 69₃₅ 71₃₂ — *Zvānkā j* MD 69₁ — *kantātā j* NDG 7₁₇ — *nāživē j* MD 71₃ — *na mŷrē j* MD 68₃₃ — *pomātō j* NDG 10₁₈ — *tŷhō j* MD 71₃₅ 71₃₇ — *onā j* MD 70₁₈ 69₂₆ 68₂₂ — *kēmŷ j* MD 69₁₅ — енклитике: *gā j* NDG 9₁₀ — *mŷ j* MD 71₂₃ NDG 9₂₉ 7₂₇ NDG 7₂₅ — *sē j* MD 71₁₀ 70₃₃ 69₁₇ 69₇ NDG 10₂ 8₉ 14₂ 7₉ 12₁₆ 12₁₃ 12₂₉ 12₂₈ MD 71₃₄ — *čā j* MD 70₁₀ NDG 5₇ 9₇ 10₂₁ 8₂₄ 12₃₁ — *kakōvā j* MD 69₃ — *tākō j* MD 70₁₄ — *tākō j* NDG 9₁₈ — *kākō j* NDG 11₁₇ — *dōklē j* MD 71₁₆ — *kadē j* MD 70₃₂ NDG 10₁₆ — *kadā j* NDG 7₂₁ — *ōndā j* NDG 12₁₅.

7.

Има још једна особина каставског говора коју вреди поминути, а за коју има много грађе у Дукићевим текстовима, управо, оба текста претстављају њено потпуно потврђење, а то је: да су дужине и испред акцената и иза акцената изразито низлазног карактера (циркумфлексатског). То није увек у чакавским говорима, али је обично у овим северозападним говорима (испор. *mŷtō: vŷvĕk*).

¹) Међу примерима има и потпуно једнаких, обележених код Дукића на ова начина.

Познато је да су дужине у штокавским говорима иза акцената (а испред акцената у најмлађој штокавској акцентуацији не може ни бити) низлазног карактера; зато их је и Вук бележио низлазним акцентом (*врѣбаца̇* у Вукову бележењу *врѣбаца̇*). Али је тако исто познато да су дужине пред акцентима у штокавским говорима — бар у њиховој већини — морале бићи узлазног карактера (на тај је начин добивен нови узлазни акценат штокавских говора: *рука* од *рукѡ*, са узлазном дужином). Али има и штокавских говора где је та дужина силазна (тако је на пр. у метохиско-косовском говору). Таква је она у каставском говору у оба случаја.

Сасвим је јасно да таква природа дужина нема везе са реченичном интонацијом, већ са интонацијом засебних речи. Ја мислим да она значи пред акцентом *слабљење* дужина, исто онако као што у каставском говору на крају реченице прелаз „‘“ у „—“ и даље у „˘“ значи слабљење тона.

Да је то тако, показују нам они чакавски говори овог подручја који су потпуно изгубили дужине. Такав је бакарски говор Хрватског Приморја. Иако сјајно чува троакцентну чакавску систему, он је дужине потпуно изгубио. То се у њему тако могло потпуно развити, што су те дужине у овим говорима и биле на путу слабљења. Ја ћу о овом питању говорити другом приликом у вези са пространијом грађом.

8.

Ево како нам богату грађу пружа Дукићев материјал. Он је несумњива и добра „чакавштина“, али, наравно, са нешто речничког утицаја књижевног језика. Само то је споредно. Акцент је остао веран народноме говору, и у целини и у појединостима. Његовом интонациском систему све је у овим текстовима потчињено. Зато смо могли употребити његову грађу у потпуности.

Анте Дукић је додао и једно размишљање о чакавском нагласку из којег излази сва његова љубав и сва оданост чакавском говору. Али, наравно, неког објашњења лингвистичког карактера од њега није требало ни очекивати. Зато се ми на њима нећемо ни задржавати. Али Дукић је и оштар посматрач. Ту његове примедбе могу бити од значаја. О њима ћемо рећи коју реч.

1) И Дукић је опазио тројаку природу акута у каставском говору и даје доста примера из разговорног језика којим оцртава *јачи*, *средњи* и *слаби* положај његов. На пр. *Gospodār je prišāl*.

Prišāl je gospodār. Ni još prišāl, ma će prit ki ta hip. Ni prišāl gospodār, lego hlâpac¹⁾. И сл.

2) „Dužina je uvijek silazna; i pošto je nenaglašena, ona je nešto slabija i kraća od silaznog naglasa“ (исп. горе стр. 167—8). Он још додаје да је дужина пред слабијим акцентом (на пр. *slâžila*) нешто слабија и краћа него пред јачим (на пр. *mitđ*); али то се на основу његове грађе не може доказати.

3) Он налази да је ‘ у слабом положају са слабијим тонским опадањем неголи ^ у истом положају. То је, вероватно, тачно.

4) О кратким акцентима ` и ˘ наведено је напред Дукићево мишљење.

А. Белић

¹⁾ Овде *hlâpac* место *hlâpac* (в. горе).